

Jarosław Balon *
Miłosz Jodłowski **

M. Strzyż (red.), *Perspektywy rozwoju regionu w świetle badań krajobrazowych*
Problemy Ekologii Krajobrazu PAEK,
2004, Kielce, s. 67-74
ISBN 83-919881-7-1
ISBN 83-915411-3-4

Regionalizacja fizycznogeograficzna pogranicza polsko-słowackiego

Wprowadzenie

Granica polsko-słowacka liczy 541 km i przebiega od garbu Małyjurkowski Groń, położonego koło wsi Jaworzynka na zachodzie po szczyt Krzemieniec (1221 m n.p.m.) na wschodzie. Stosunkowo kręty przebieg granicy uwarunkowany jest przede wszystkim przyczynami historycznymi, związanymi przynajmniej w części z czynnikami przyrodniczymi (przebieg grzbietów, rzek, działów wodnych itp.).

Granica ta znajduje się w całości w obrębie Karpat. Do Karpat należy też całe – nawet szeroko rozumiane – pogranicze, zarówno po stronie polskiej, jak i słowackiej. Północna granica Karpat znajduje się w odległości od kilkudziesięciu (najbliżej na pn. od Babiej Góry – ok. 56 km) do ponad stu km od granicy państwowej. Południowa granica Karpat zbliża się co prawda we wschodniej Słowacji na ok. 40 km do granicy polsko-słowackiej, jednak na zachodzie i w części środkowej odległość ta jest parokrotnie większa; miejscami znacznie przekracza 150 km.

Pomimo, że Karpaty są przedmiotem licznych studiów fizycznogeograficznych, dokonywanych zarówno przez geografów polskich, jak i słowackich, to jedyną – jak do tej pory – regionalizację fizycznogeograficzną całych Karpat przedstawił J. Kondracki (1978). Jednak inne podziały regionalne, nie obejmujące obszarów po obu stronach granicy, różnią się w szeregu miejsc od podziału J. Kondrackiego.

Cel i metoda

Niniejsze opracowanie jest próbą uzgodnienia jednolitego, szczegółowego podziału fizycznogeograficznego pogranicza polsko-słowackiego. Regionalizację przeprowadzono na szczeblu mezoregionów. Miejscami – w obszarach o bardziej złożonym środowisku lub o dużej rozbieżności podziałów po obu stronach granicy – dla właściwego przeprowadzenia regionalizacji lub poprowadzenia granic mezoregionów wyróżniono mikroregiony (nie prezentowane w artykule). Przy przeprowadzaniu regionalizacji przyjęto następujący tok postępowania:

---

* Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, ul. Grodzka 64, 31-044 Kraków

** Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, ul. Grodzka 64, 31-044 Kraków

1. Analiza istniejących podziałów regionalnych.
2. Wskazanie zbieżności i różnic w podziałach, ze szczególnym uwzględnieniem niespójności przy granicy państwowej. Niespójności te dotyczyły:
  - ◆ występowania różnych regionów po obu stronach granicy,
  - ◆ różnej liczby regionów po obu stronach granicy,
  - ◆ różnej rangi taksonomicznej regionów po obu stronach granicy,
  - ◆ różnych nazw tego samego regionu po obu stronach granicy.
3. Ocena merytoryczna zastosowanych rozwiązań w różnych opracowaniach i wybór najlepszego z nich (w danym miejscu).
4. Przeprowadzenie linii granicznych pomiędzy regionami.
5. Przyjęcie nazwy regionu.

Szczegółową analizę istniejących podziałów regionalnych, wraz ze wskazaniem niespójności pomiędzy nimi przedstawiono szczegółowo w innej pracy (Jodłowski, Balon, w druku). Przy wyborze optymalnego wydzielenia regionów kierowano się – obok powszechnie stosowanych reguł regionalizacji (Kondracki 1976; Richling 1992) – następującymi zasadami:

1. Zasada apolityczności regionów; zgodnie z nią regiony fizycznogeograficzne winny być niezależne od podziałów państwowych czy administracyjnych, w szczególności granice fizycznogeograficzne nie pokrywają się (poza wyjątkowymi przypadkami) z granicami państwowymi i administracyjnymi (Balon 2000).
2. Zasada spójności regionów; zgodnie z nią regiony cechują się spójnym zespołem cech fizycznogeograficznych, także w przypadku gdy są przecięte granicą państwową.
3. Zasada równoprawności regionów; zgodnie z nią granice fizycznogeograficzne winny być prowadzone z uwzględnieniem cech regionów po obu stronach granicy (Balon 2000).

Przy prowadzeniu granic regionów kierowano się zasadami zaproponowanymi dla obszarów górskich przez J. Balona (2000). Zgodnie z nimi góry dzielimy na pasma, masywy i grupy górskie, a nie na doliny (zlewnie). Stąd granice regionów prowadzimy: wzdłuż den dolin, w poprzek grzbietów górskich przez przełęcze oraz wklęsłymi załomami pomiędzy pasmami górskimi a kotlinami. Natomiast granic nie prowadzimy wzdłuż grzbietów górskich oraz wzdłuż granic pięter fizycznogeograficznych.

Przyjmując nazwy regionów, stosowano jako wiodącą zasadę transgraniczności nazewnictwa; zgodnie z nią nazwy regionów powinny w miarę możliwości odpowiadać cechom i położeniu regionów po obu stronach granicy państwowej. Stosowane następujące reguły postępowania:

1. Gdy region posiada uznaną, wspólną nazwę po obu stronach granicy (np. *Łańcuch Tatrzański*, *Magura Spiska*) – nazwa tą (co oczywiste) przyjmowano.
2. Gdy region posiada dwie różne, uznane nazwy po obu stronach granicy postępowano na jeden z dwóch sposobów. Gdy to było możliwe, tworzone wspólną, transgraniczną nazwę (np. „polsko-słowacki” *Beskid Żywiecko-Kisucki w miejsce „polskiego” Beskidu Żywieckiego i „słowackich” Beskidów Kisuckich*), w pozostałych przypadkach pozostawiano obie nazwy jako alternatywne (np. „polskie” *Bieszczady* – „słowackie” *Bukowskie Wierchy*).
3. Gdy region posiada nazwę tylko po jednej stronie granicy a z drugiej nie został „dostrzeżony” i nazwany, starano się pozostawić istniejącą nazwę. Było to możli-

we, gdy miała ona charakter transgraniczny (np. „polski” ale równie dobry dla Słowacji *Beskid Niski*) lub była (po jednej ze stron granicy) uznana i merytorycznie nie budząca zastrzeżeń (np. „słowackie” *Pogórze Laboreckie od rzeki Laborec*). Gdy natomiast nazwa nie była transgraniczna, proponowano nazwę nową (np. „polsko-słowackie” *Pogórze Popradzkie* zamiast typowo „słowackiego” *Pogórze Lubowniańskiego*).

4. Gdy region posiada dwie nazwy, ale nazwa po jednej stronie granicy znacznie lepiej oddaje jego cechy, proponowano przyjęcie tej nazwy jako obowiązującej (np. „słowacka” *Podtatrzańska Bruzda* zamiast „polskiego” *Obniżenia Podtatrzańskiego*).

Wyniki

W efekcie uzyskano fizycznogeograficzny podział regionalny szeroko rozumianego pogranicza polsko-słowackiego (ryc. 1a, 1b); prócz regionów bezpośrednio położonych na granicy, opracowaniem objęto niektóre regiony sąsiednie położone w odległości mniejszej niż 15 – 20 km od granicy państwowej. W tak określonym obszarze pogranicza polsko-słowackiego wyróżniono 29 mezoregionów, należących do 5 makroregionów i trzech podprowincji fizycznogeograficznych. Zestawiono je – w układzie przestrzennym od zachodu ku wschodowi – w tab. 1.

Symbole oznaczają poszczególne regiony i są opisane w tabeli 1.

W poniższym opisie granicy państwowej zwrócono szczególną uwagę na miejsca, w którym proponowany podział w sposób znaczący odbiega od przyjętych do tej pory rozwiązań w polskiej lub słowackiej literaturze.

Zachodni odcinek granicy polsko-słowackiej znajduje się w obrębie czterech mezoregionów, należących do Beskidów Zachodnich (Zewnętrzne Karpaty Zachodnie). Na uwagę zasługuje odrębne wyróżnienie Obniżenia Jabłonkowskiego, występującego w podziałach słowackich oraz polskich opracowaniach geomorfologicznych oraz przede wszystkim podział polskiego Beskidu Żywieckiego na dwa mezoregiony. Dokonano tego kierując się podziałem słowackim E. Mazura, M. Luknisa (1978), którzy odrębnie wyróżniają Beskidy Kisuckie i Beskidy Orawskie. Ma to swoje poważne uzasadnienie w znaczących różnicach wysokości bezwzględnych i wynikających z nich różnicach w piętności środowiska, a także w układzie grzbietów górskich (Beskid Żywiecko-Orawski – zwarte masywy, oddzielone głębokimi przełęczami, Beskid Żywiecko-Kisucki – wydłużone pasmo z bocznymi grzbietami). Granice pomiędzy oboma regionami proponujemy poprowadzić (nieco inaczej niż E. Mazur, M. Luknis, 1978) przez przełęcz Glinka. W części wsch. odcinka granica przecina Działy Orawskie; w przeciwieństwie do podziałów słowackich nie wyróżniono jako odrębnego mezoregionu Podbeskidzkiej Bruzdy, włączając ją do Działów Orawskich.

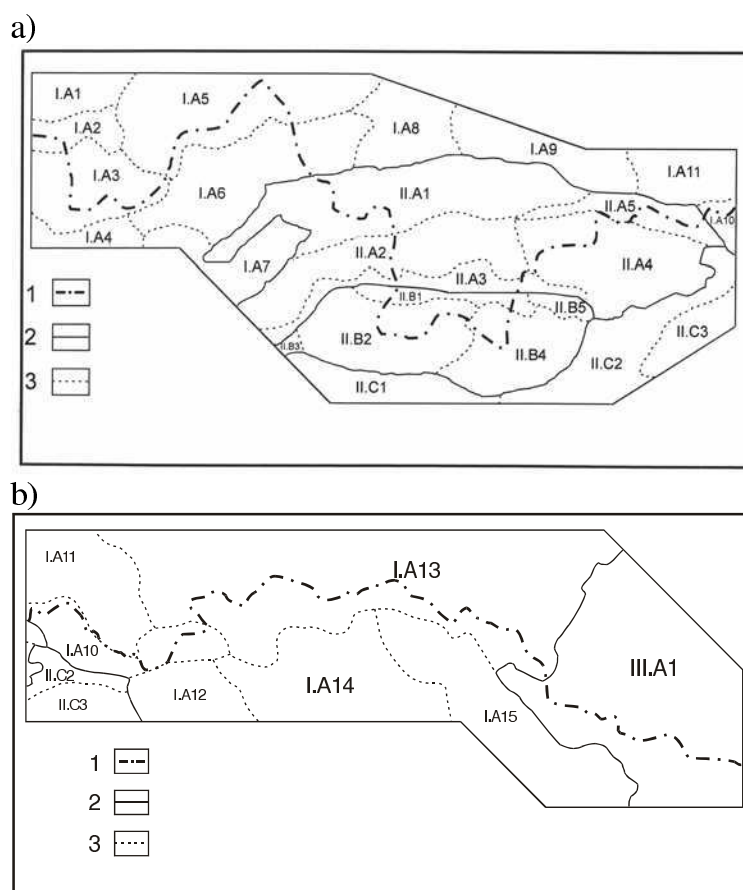
Tabela1. Regiony fizycznogeograficzne pogranicza polsko – słowackiego
Table1. Physicogeographical regions on the Polish – Slovak borderland

Mezoregiony	Makroregiony	Podprowincje
I.A1 Beskid Śląski* I.A2 Obniżenie Jabłonkowskie I.A3 Beskid Żywiecko-Kisucki I.A4 Góry Kisuckie* I.A5 Beskid Żywiecko-Orawski I.A6 Działy Orawskie I.A7 Magura Orawska* I.A8 Pogórze Orawsko-Jordanowskie*	I.A Beskidy Zachodnie	I. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie
II.A1 Kotlina Orawsko-Nowotarska II.A2 Pogórze Skoruszyńsko-Gubałowskie II.A3 Podtatrzańska Bruzda	II.A Obniżenie Orawsko-Podhalańskie	II. Centralne Karpaty Zachodnie
II.B1 Tatry Regłowe II.B2 Tatry Zachodnie II.B3 Pasma Choczańskie* II.B4 Tatry Wysokie II.B5 Tatry Bielskie*	II.B Łańcuch Tatrzański	II. Centralne Karpaty Zachodnie
II.A3 Podtatrzańska Bruzda II.A2 Pogórze Skoruszyńsko-Gubałowskie** II.A4 Magura Spiska II.A5 Pieniny	II.A Obniżenie Orawsko-Podhalańskie	II. Centralne Karpaty Zachodnie
II.C1 Kotlina Liptowska* II.C2 Kotlina Popradzka* II.C3 Góry Lewockie*	II.C Obniżenie Liptowsko-Spiskie	II. Centralne Karpaty Zachodnie
I.A9 Gorce* I.A10 Pogórze Popradzkie I.A11 Beskid Sądecki** I.A12 Góry Czerchowskie** I.A13 Beskid Niski I.A14 Pogórze Ondawskie* I.A15 Pogórze Laboreckie*	I.A Beskidy Zachodnie	I. Zewnętrzne Karpaty Zachodnie
III.A1 Zachodnie Bieszczady Wysokie/Bukowskie Wierchy	III.A Beskidy Wschodnie	III. Zewnętrzne Karpaty Wschodnie

numeracja regionów tylko dla potrzeb opracowania

* - region w pobliżu granicy, ale granica przez niego nie przebiega

** - granica państwowa biegnie tylko granicą regionu

Ryc. 1. Regionalizacja fizycznogeograficzna pogranicza polsko-słowackiego: a – część zachodnia, b – część wschodnia

Fig.1. Physicogeographical regionalization of the Polish-Slovak borderland: a – western part, b – eastern part

Objaśnienia

- 1 – granica państwowa polsko-słowacka (Polish-Slovak border)
- 2 – granice makroregionów (borders of makroregions)
- 3 – granice mezoregionów (borders of mezoregions)

Kolejny odcinek granicy państwowej znajduje się w obrębie Obniżenia Orawsko-Podhalańskiego. Przyjęto, zgodnie z podziałami polskimi, że region ten należy do Centralnych Karpat Zachodnich. Granice i ranga mezoregionów regionów nie budzą tu

wątpliwości, pewnym problemem są natomiast sprawy nazewnicze. Po rozważeniu różnych wariantów przyjęto następujące nazwy: „polską” Kotlinę Orawsko-Nowotarską (na Słowacji tylko Kotlina Orawska), transgraniczne Pogórze Skoruszyńsko-Gubałowskie (na Słowacji Skoruszyńskie Wierchy, w Polsce Pogórze Gubałowskie) oraz „słowacką” Bruzdę Podtatrzańską. W tym ostatnim przypadku uznano, że polskie terminy *obniżenie* czy *rów* są nieadekwatne; Obniżenie Podtatrzańskie byłoby częścią makroregionu, który też nosi nazwę Obniżenia (mało logiczne), zaś słowo *rów* sugeruje jedność hydrograficzną regionu, który w rzeczywistości składa się z szeregu kotlin i rozdzielających je wododzielnych grzbietów i garbów.

W obrębie Łańcucha Tatrzańskiego jedyną zmianą w stosunku do podziałów J. Kondrackiego (1978) i M. Luknisa, E. Mazura (1978), jest wyróżnienie – wzorem M. Klimaszewskiego (1972, 1988), Z. Czepego, K. German (1979), J. Balona i in. (1995) – odrębnego mezoregionu Tatr Reglowych.

Po opuszczeniu Tatr granica polsko-słowacka ponownie przecina Obniżenie Orawsko-Podhalańskie. Na tym odcinku, w zgodzie z poglądami E. Mazura, M. Luknisa (1978), wyróżniono jako odrębny mezoregion Magurę Spiską (w polskich podziałach łączoną z Pogórzem Gubałowskim), która cechuje się nisko-, a nawet miejscami średniogórskim charakterem rzeźby.

Dalej na wschód granica polsko-słowacka wkracza ponownie w Beskidy Zachodnie. Przebiega granicą Beskidu Sądeckiego oraz poprzez położony na pd. od niego, nie wyróżniany w polskiej literaturze region o charakterze pogórskim. Region ten u E. Mazura, M. Luknisa (1978) nosi niezbyt szczęśliwą (od miasta położonego z jednej strony regionu) nazwę Pogórze Lubowiańskiego. Proponujemy ją zastąpić transgraniczną nazwą Pogórze Popradzkie, pochodzącej od głównej rzeki regionu.

Na wsch. od Pogórze Popradzkiego istnieją znaczne rozbieżności pomiędzy polskimi i słowackimi regionalizacjami. W podziałach słowackich nazwą Beskidy Niskie określa rozległą powierzchniowo jednostkę taksonomiczną wyższej rangi (należąca już do Karpat Wschodnich), brak natomiast mezoregionu odpowiadającego Beskidowi Niskiemu wyróżnianemu w Polsce. Zachodnią, najwyższą część „polskiego” Beskidu Niskiego podziały słowackie określają jako Busov, zaś pozostałe części włączają do Pogórzy: Ondawskiego i Laboreckiego. Analiza środowiska przyrodniczego tej części Karpat wskazuje jednak na celowość odrębnego wyróżnienia Beskidu Niskiego jako mezoregionu, a zatem niezbędne jest przesunięcie granicy obu pogórzy na południe. W takiej sytuacji Busov stanowiłby jednostkę rangi mikroregionu. Zasadne również wydaje się, by zgodnie z podziałami polskimi Beskid Niski i sąsiadujące z nim od południa regiony zaliczyć do Karpat Zachodnich. Decydującym argumentem wydaje się fakt, że właśnie na wschód od Pogórze Laboreckiego i Beskidu Niskiego Karpaty najsilniej zwięzają się; równiny Kotliny Panońskiej zbliżają się tu do głównego grzbietu karpackiego na odległość ok. 40 km.

Wreszcie ostatni odcinek granicy przebiega w obrębie Bieszczadów, określanych na Słowacji jako Bukowskie Wierchy. Zarówno w polskich jak i w słowackich podziałach obszar ma rangę mezoregionu i należy do Karpat Wschodnich. Jedynym problemem jest tu przebieg zachodniej granicy regionu, którą – zgodnie z polskimi podziałami, poprowadzono przez Przełęcz Łupkowską, a zatem nieco na zachód w stosunku do podziałów słowackich.

Podsumowanie

Przedstawiona regionalizacja, mimo starań o jej możliwie pełną obiektywizację, może budzić różne kontrowersje, zarówno w sferze metodologicznej jak i merytorycznej; zapewne również nie wszystkie proponowane nazwy są optymalnie dobrane. Stąd – w intencji autorów – opracowanie stanowi dopiero propozycję do dyskusji; autorzy byłiby wdzięczni za wszystkie propozycje w tej sprawie, szczególnie że niezbędne wydaje się zaprezentowanie możliwie dojrzałej propozycji w piśmiennictwie słowackim.

Jedna rzecz – zdaniem autorów – nie budzi bowiem wątpliwości. Jest nią celowość wspólnych polsko-słowackich uzgodnień regionalizacyjnych obszaru pogranicza. Uzgodnienia takie, przydatne przy różnego typu transgranicznych opracowaniach: związanych z ochroną przyrody, współpracą regionalną, jak również studiach waloryzacyjnych i prognostycznych, mogą mieć jeszcze większe znaczenie w sferze pozanaukowej. W jednoczącej się Europie transgraniczne regiony, po obu stronach granicy rozumiane i nazywane tak samo budzą poczucie wspólnej odpowiedzialności za nie. To zaś prowadzi do tworzenia więzi społecznych, przekraczających państwowe i kulturowe granice, do łamania stereotypu istnienia „odrębnych światów” po obu stronach sztucznie wytyczonej granicznej linii. Jednakże nazwanie czegoś łączy ludzi, tak jak choćby wspólnie nazywane Tatry przez wieki bardziej łączyły niż dzieliły ludzi zamieszkujących po ich północnej i południowej stronie.

Physicogeographical regionalization of the polish – slovak borderland

Summary

It is an undeniable fact that the "philosophy" of sustainable development is the matter of man, human society. Its implementation into practical life requires change of attitudes to all components of nature and society. It requires gradual inner transformation of man exploiter to man preferring rational administration of his environment in harmonious co-existence with members of his community. NSSD with its analyses reflects the need of such transformation. Processing of the issue of human resources has showed that the regional dimensions should or even must be taken into account. Presented results point to exceptionally differentiated regional structure of Slovakia and the ensuing need of an individual approach to implementation of principles of sustainable development into the individual regions and localities. Success of implementation will be influenced by quality of cognition, which represents a challenge not only for environmentalists but also for all representatives of regional science.

Literatura

- Balon J. i in., 1995, *Regiony fizycznogeograficzne*, [w:] Warszńska J., red., Karpaty Polskie, Przyroda, człowiek i jego działalność, s. 117-130.
- Balon J., 2000, *Z metodyki prowadzenia granic regionów fizycznogeograficznych w górach*, [w:] *Granice krajobrazowe – podstawy teoretyczne i znaczenie praktyczne*, red. M. Pietrzak, Problemy ekologii krajobrazu., tom VII, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 33-48.
- Czeppe Z., German K., 1979, *Regiony fizyczno-geograficzne*, [w:] Atlas Miejskiego Województwa Krakowskiego, PAM i UMK, Kraków, ss. 20.
- Jodłowski M., Balon J., *Pogranicze polsko-słowackie w dotychczasowych podziałach regionalnych, (w druku)*.
- Klimaszewski M., red., 1972, *Geomorfologia Polski, tom 1. Polska Południowa. Góry i wyżyny*, Warszawa, ss. 385.
- Klimaszewski M., 1988, *Rzeźba Tatr Polskich*, PWN, Warszawa, ss. 668.
- Kondracki J., 1976, *Podstawy regionalizacji fizyczno-geograficznej*, Warszawa, ss. 166.
- Kondracki J., 1978, *Karpaty*, Warszawa, s. 272.
- Mazur E., Lukniś M., 1978, *Regionalne geomorfologiczne členenie Slovenska*, *Geografický časopis*, 2, 30, s. 101-125.
- Richling A., 1992, *Geografia fizyczna kompleksowa*, PWN, Warszawa, ss. 376.